

Postveritat i demografia a la “Crisi dels refugiats”. El plec thanatopolític a la Unió Europea

Andreu Domingo

*Centre d'Estudis Demogràfics/CERCA
Universitat Autònoma de Barcelona*

Resum

La pressió demogràfica, juntament amb el perill del nacionalisme i els moviments populistes xenòfobs, ha passat a formar part del relat pel qual la *crisi dels refugiats* amenaça l'arquitectura de la Unió Europea, començant pel Tractat de Schengen. Aquest relat es considera una construcció de “postveritat”, que amaga que la crisi és efecte del disseny d'una política migratòria subordinada al desig d'un mercat laboral unificat ideal, dissociat de la realitat dels fluxos migratoris reals. Aquesta política és la que ha donat cada cop més espai a la seguretat i la por, i ha legitimat la inacció davant la tragèdia humanitària ocasionada amb el que aquí anomenem “thanatopolítica”. S'analitza l'ús de l'argument demogràfic, el paper de Schengen en la construcció de la *fortalesa Europa* i la política de refugi, i la mobilització emotiva de l'opinió pública durant la crisi a partir d'una selecció de les imatges més reproduïdes l'estiu de 2015.

Paraules clau: política migratòria, refugi, Unió Europea, geopolítica, postveritat.

Resumen: Posverdad y demografía en la “Crisis de los refugiados” El pliegue tanatopolítico de la Unión Europea

La presión demográfica, junto con el peligro del nacionalismo y los movimientos populistas xenófobos, ha pasado a formar parte del relato con el que la llamada *crisis de los refugiados* amenaza la arquitectura de la Unión Europea, empezando por el Tratado de Schengen. Este relato se considera una construcción de “posverdad”, que oculta que la crisis es efecto del diseño de una política migratoria subordinada al deseo de un mercado laboral unificado ideal, disociado de la realidad de los flujos migratorios reales. Esta política es la que ha dado cada vez más espacio a la seguridad y el miedo, y ha legitimado la inacción ante la tragedia humanitaria ocasionada por lo que aquí llamamos “thanatopolítica”. Se analiza el uso del argumento demográfico, el papel de Schengen en

la construcció de la *fortaleza Europa* y la política de refugio, y la movilizació emotiva de la opinió pública durant la crisi a partir de una selecció de les imàgenes més reproduïdes el verano de 2015.

Palabras clave: política migratoria, refugio, Unió Europea, geopolítica, posverdad.

Abstract: *Post-truth and Demography in the "Refugee Crisis": The Thanatopolitical "pleat" of the European Union*

Demographic pressure, along with nationalists threats and xenophobic populist movements, has become part of the story by which the so-called *refugee crisis* and threatens the architecture of the European Union, starting with the Schengen Treaty. This story is considered a construction of "post-truth", which conceals that the crisis is the effect of designing a migration policy subordinate to the desire of an ideal unified labor market, that is dissociated from the reality of real migratory flows. This policy is the one that has given more and more space to security and fear, and that has legitimized the inaction before the humanitarian tragedy caused by what we call here "Thanatopolitics." The use of the demographic argument, the role of Schengen in the construction of the *fortress Europe* and the refuge policy, and the emotional mobilization of public opinion during the crisis from a selection of the most reproduced images in the summer of 2015 are analyzed.

Keywords: Migration policy, Refugee, European Union, Geopolitics, Post truth.

* * *

1. A les portes de l'infern: postveritat i relat sobre la crisi del refugi

El 3 de març de 2016, Donald Tusk, president del Consell d'Europa, advertia: "Vull apel·lar a tots els potencials immigrants econòmics il·legals: no vingueu a Europa, no arrisqueu les vostres vides o els vostres calés". Finalitzant amb un dantesc "tot és en va". El dia anterior s'havia iniciat el desallotjament dels assentaments irregulars de Calais, amb unes tres mil persones concentrades en condicions deplorables amb l'esperança de donar el salt a la Gran Bretanya. No seria fins l'octubre de 2016, quatre mesos després de la victòria del Brexit en el referèndum sobre la permanència de la Gran Bretanya a la Unió Europea, que el campament seria desmantellat (tot i que no completament erradicat).

Aquest episodi no es pot entendre sense emmarcar-lo dins la crisi dels refugiats de l'estiu de 2015, i la construcció del relat canònic que des de les institucions europees se'n fa, i que ha estat assumit pels mitjans de comunicació i fins i tot per aquelles veus més crítiques a la política migratòria comunitària. Quatre són els seus arguments destacats:

- 1) la "pressió demogràfica" ha precipitat la crisi migratòria, projectant-se cap al futur i aplegant tant "immigrants econòmics" com "refugiats" (Nair, 2016);

- 2) la crisi dels refugiats posa en perill el marc comunitari, del qual l'emblemàtic Tractat de Schengen, que consagra la llibertat de circulació dels ciutadans, seria la primera víctima (Arango *et al.*, 2016);
- 3) l'auge del populisme xenòfob partidari del proteccionisme arran de la recessió econòmica, és el que impossibilita la política migratòria unificada per a fer front a la crisi, especialment als països de l'Est; i
- 4) la solució és profunditzar en el projecte europeu i reforçar Schengen, sintetitzat en l'eslògan: "Més Europa!", que alguns tradueixen en la creació d'un Sistema Comú d'Asil Europeu (CEAS) (González Enríquez, 2015), però que en el primer moment només es va concretar en la creació d'una Agència Europea de Control de Fronteres i Costes (Comissió Europea, 2015). Aquest drama en quatre actes, es desenvolupa acompanyat d'un ritme de *crescendo* emocional, del qual n'és bon exemple la cita dissuasiva dirigida virtualment als candidats a l'emigració, però de fet a la ciutadania europea, en la qual implícitament se'ls nega l'entrada al paradís, i se'ls condemna a l'infern, d'aquí l'admonitori "Lasciate ogni speranza, voi..." Política de les emocions –on pugnen la por i la compassió–, a què han contribuït tant les institucions europees, en el seu esforç per crear opinió pública, com els mitjans de comunicació i les ONG, en la seva voluntat de sensibilitzar i denunciar el drama humanitari, que afecta els refugiats en particular i els immigrants en general, sovint barrejats, que provenen d'arribar a Europa en condicions irregulars des de la frontera mediterrània.

Defensem tres hipòtesis relacionades entre elles. La primera és que ens trobem en el punt crític on ens trobem pel desenvolupament de la política migratòria europea comunitària, i no per la seva absència, com es pretén. La segona, que el relat segons el qual la demografia ha esdevingut un risc global que, juntament amb el nacionalisme i els moviments populistes xenòfobs, amenaça l'arquitectura europea –on les responsabilitats de la Unió són centrifugades als estats–, pot ser considerat com a construcció de "postveritat". Tant en l'accepció més clàssica de l'allunyament de les institucions (aquí comunitàries) d'una realitat substituïda pels relats fabricats pels laboratoris d'idees (en aquest cas neoliberals) –tesi ja defensada en els anys seixanta per Hanna Arendt (2017)–, com en la utilització de les emocions en forma d'agent mobilitzador (Lacroix, 2001). I, per últim, la tercera, que aquest relat comporta en la praxi el que anomenem "plec thanatopolític" aplicat a la gestió de les migracions: el desplaçament cap a la mort en el binomi "fer viure, i deixar morir", que caracteritza la biopolítica –entesa com la manera de racionalitzar, després del segle XVIII, els problemes que sorgeixen de la pràctica governamental dels fenòmens propis d'un conjunt d'éssers vius constituïts en població–, des dels seus orígens lligats al liberalisme, segons Michel Foucault (1976 i 1978).

En les següents planes ens proposem fer una anàlisi de l'ús de l'argument demogràfic de quina manera i per què es mobilitza, a partir de comunicacions

de la Comissió Europea i dels informes sobre riscos globals patrocinats pel Fòrum Econòmic Mundial (WEF, 2016), contrastats amb les principals dades demogràfiques publicades per Eurostat i la literatura científica, per reexaminar l'esmentada crisi en el context de la governabilitat de les poblacions i oferir un relat alternatiu a l'anomenada “crisi dels refugiats a Europa”.

2. “Crisi migratòria” i evolució demogràfica

2.1. Excedents demogràfics i producció de redundància

La “pressió demogràfica” convertida en “pressió migratòria” ha esdevingut un dels arguments més recurrents a l'hora d'explicar les causes de la crisi migratòria a la Mediterrània. És així com es parla de la “falla demogràfica” per explicar les migracions del sud al nord de la Mediterrània, ja no només les de refugiats (Naïr, 2013). Aquest relat centrat en els excedents que el creixement demogràfic està produint al continent africà, en contrast amb el procés d'envelliment europeu, ens mena a la maltusianització del debat i, en conseqüència, a la seva naturalització. Es pot entendre que s'adopti estratègicament, ja que en convertir el creixement demogràfic en un risc global (Domingo, 2015) s'accentua la urgència de prendre mesures, no només puntualment, sinó per als propers anys. Al mateix temps, perquè les dades sobre la dinàmica i l'estructura de les poblacions comparades, i les projeccions de població realitzades per Nacions Unides, semblen objectivar el problema. I per últim, degut a que plantejat així, les pròpies migracions poden ser ofertes com una solució, fent de la necessitat virtut, ens referim a la presentació de les migracions com a compensació de l'envelliment de la població europea i manera de fer sostenible el sistema de pensions –proposada ja per Nacions Unides amb el terme de “migracions de reemplaçament” (NU, 2001), seguint la màxima per la qual els riscos haurien de ser convertits en oportunitats–.

No obstant, cal dir que la producció d'excedents és deguda fonamentalment al sistema econòmic, i no al potencial demogràfic. Entenent per població redundant tal i com la va definir Zygmunt Bauman (2003): aquella integrada per individus incapaços d'entrar en el mercat de treball o els que un cop expulsats no només no tenen perspectives de tornar-hi sinó que no es compta amb ells ni a tall d'exèrcit de reserva, la principal característica dels quals seria la de ser consumidors fallits. Però ampliada per diversos autors, entre ells l'antropòleg Arjun Appadurai (2015), que utilitzarà el concepte de “vida nuda” encunyat pel filòsof Giorgio Agamben (1998), per considerar tots aquells que resten en una zona gris de la Llei, a la vegada dins i fora, vida despullada dels atributs de la ciutadania, definició que li permet afegir dins la població redundant els immigrants irregulars i els refugiats, a més dels presoners de guerra, els que

viuen en condicions de treballs forçats, els menors treballadors, les persones obligades a la prostitució o les explotades en règim de semiesclavatge. Encara que els mateixos defensors de la tesi de "la falla demogràfica" acabin havent de fer referència a la incapacitat del sistema productiu d'absorbir els joves que, com a resultat del creixement demogràfic passat arriben a l'edat de treballar (Naïr, 2016), obliden que, per una banda, el desenvolupament econòmic també produeix expulsions del mercat laboral, i de l'altra, que fins i tot amb l'arribada de generacions buides a l'edat activa, aquestes poden ser expulsades, com ha succeït per exemple amb els joves a Espanya arran de l'aplicació de polítiques d'austeritat des de 2012. Convertint-se l'expulsió, en un mecanisme intrínsec al capitalisme, no a la demografia, que Saskia Sassen (2015) ha explicat pel desenvolupament de les formacions depredadores.

És cert que l'evolució demogràfica dels països de la UE i la majoria dels africans, es caracteritza per trobar-se en dues fases molt diferents: la primera en la fase postransicional, caracteritzada per una fecunditat baixa o molt baixa, i un creixement gairebé nul o negatiu, i la segona per un increment encara considerable, malgrat que en molts d'aquests, ja s'hagi iniciat el descens progressiu de la fecunditat. L'augment segueix essent elevat degut al potencial d'una estructura per edat propícia a la natalitat, amb generacions joves caracteritzades per la seva abundància, per un costat, i als països més retardats en la davallada ja que només es troben en l'estadi inicial de l'esmentada Transició demogràfica, per l'altre. Aquesta dinàmica i estructura diferents són les que expliquen que les projeccions de població de Nacions Unides augurin que el continent africà a l'horitzó 2051 és el que experimentarà un augment de població més accelerat (115 %), per sobre del continent asiàtic (només un 18 %) que, amb tot, seguirà essent el més poblat amb 5.261 milions d'habitants, quasi el doble que els 2.571 milions d'africans estimats per aleshores. Si comparem aquesta evolució amb l'europea, les diferències són més que notables: mentre que els africans augmenten, els europeus disminuiran la seva població en un 3,5 %, i se situaran en els 714 milions de persones. Però aquesta no serà l'única diferència, la més rellevant segueix essent la de l'estructura: la població en edat activa d'ací als propers trenta anys, arribarà al 67 % a l'Àfrica, majoritàriament joves adults, mentre que a Europa haurà disminuït fins al 57 % del total, amb un significatiu 28 % de població major de 65 anys. Si tenim en compte les dificultats del mercat de treball africà per absorbir aquesta acceleració de la població jove, és lògic pensar en migracions dirigides a Europa. Encara que l'economia africana es desenvolupi, seguirà expulsant població.

Amb tot, hem d'insistir que els moviments migratoris que estan donant com a resultat la crisi humanitària en la frontera mediterrània de la UE, primer no només estan integrats per ciutadans africans. Caldria incloure el gruix de refugiats procedents de Síria, Afganistan o Iraq, a part que compta amb l'aportació de no pocs efectius asiàtics —de Pakistan, l'Índia i Bangladesh—, els quals les màfies condueixen a través de l'Àfrica. I segon, que les raons econòmiques segueixen

pesant més que les demogràfiques en el creixement de l'expulsió. Sigui per la descomposició política i econòmica dels règims africans, sigui per l'aplicació directa o indirecta de mesures d'ajustament estructural imposades pel Fons Monetari Internacional i recolzades per la UE, sigui per la intervenció de governs i corporacions alienes als interessos regionals. En tercer lloc, cal recordar també, com l'entrada d'immigrants procedents de Llatinoamèrica durant el boom migratori a Espanya, que una vegada caducat el visat turístic revertia en irregular, va depassar amb escreix la d'immigrants africans. A ningú se li va acudir aleshores vincular la massiva irregularitat amb cap mena de "pressió demogràfica".

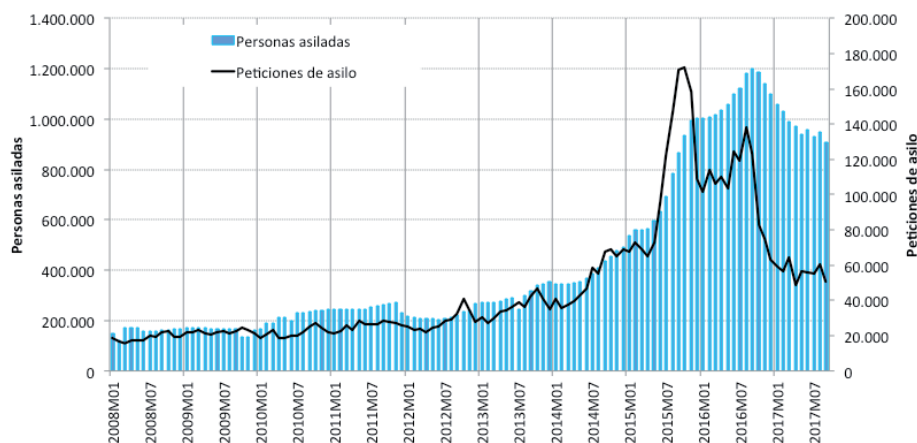
2.2. Els límits del registre del refugi a la UE

Una de les primeres dificultats per analitzar la "crisi dels refugiats" és precisament la cobertura de la població refugiada, sobreestimada en alguns casos degut a les duplicacions i en d'altres subestimada quan han evitat el registre. La incertesa és màxima quant als corrents reals, i a les defuncions causades per l'ofegament o en el períple transsaharià. Això sense comptar amb la dificultat de la comparació entre els diferents països degut a la definició jurídica particular de l'asil o el refugi en cadascun d'ells, que fa que romanguin més o menys temps amb l'estatut de refugiats –per exemple, el creixement dels refugiats al Pakistan ja es deu més a la natalitat que a l'increment per nous fluxos–. Prova d'aquest desgavell estadístic és la notícia apareguda a *The Guardian*, a finals de 2016, citant fonts d'Europol, on s'estimava en més de 10.000 la xifra de menors migrants i demandants d'asil desapareguts: ¿Es tractava d'un artefacte estadístic o realment, com insinua la notícia, aquesta xifra ha d'imputar-se a menors que han caigut en mans de les màfies de tràfic d'humans, dedicades a la prostitució i la venda d'òrgans?

El que sabem és que la majoria dels desplaçats dels conflictes bèl·lics es distribueixen en el propi país, i en els limítrofs. Dels 64 milions de refugiats estimats, segons l'Agència per als refugiats de Nacions Unides (2016), Turquia, amb més de 2,5 milions només de sirians, encapçalava els països receptors, seguida de Pakistan, amb 1,6 milions (principalment afgans) i la República Islàmica d'Iran amb 979.000 (també la majoria afgans), o Etiòpia amb un xic més de 736.000 persones (somalis i sudanesos del sud, per damunt d'altres). Mentre, la UE dels 28 registrava 1,09 milions de persones amb estatut de refugiat a 31 de desembre de 2016, dels quals el 30,5 % eren dones i el 20,7 % menors de 14 anys. Si comparem les persones registrades com refugiades o asilades a la UE des de 2008 i els demandants d'asil al llarg d'aquest mateix període (fig. 1), es veu clarament de quina manera el boom de la demanda d'asil esclata el 2015; exactament el mes de maig, que s'incrementa d'un 23 % respecte del mes anterior, fins arribar a un màxim de 172.000 demandes el mes d'octubre i caure un any més tard fins les 28.485, amb un indubtable

impacte de l'aplicació del pacte amb Turquia, del qual ens ocuparem més tard. I si bé és cert que s'enregistra un increment significatiu de la proporció de les demandes a Itàlia, coincidint amb l'aplicació del tractat amb Turquia, passant de representar el 6,7 % al gener de 2015 al 17,8 % al desembre de 2016, també ho és que Alemanya continua durant tot el període concentrant la majoria de les demandes, amb gairebé la tercera part encara al final del període. L'inusitat increment ha fet augmentar de retruc l'estoc dels asilats i refugiats, però molt per sota del nombre d'aquests. Així, tot i que les sol·licituds es desapareixen des del mes de maig de 2015, el nombre de persones amb permís de residència per raons d'asil creix amb moderació, molt allunyada del volum de demandes, tocant sostre el setembre de 2016, amb 1,3 milions de persones enregistrades.

Figura 1. Població amb l'estatut de refugiat resident a la UE i demandes mensuals d'asil a la Unió Europea, 2008-2016

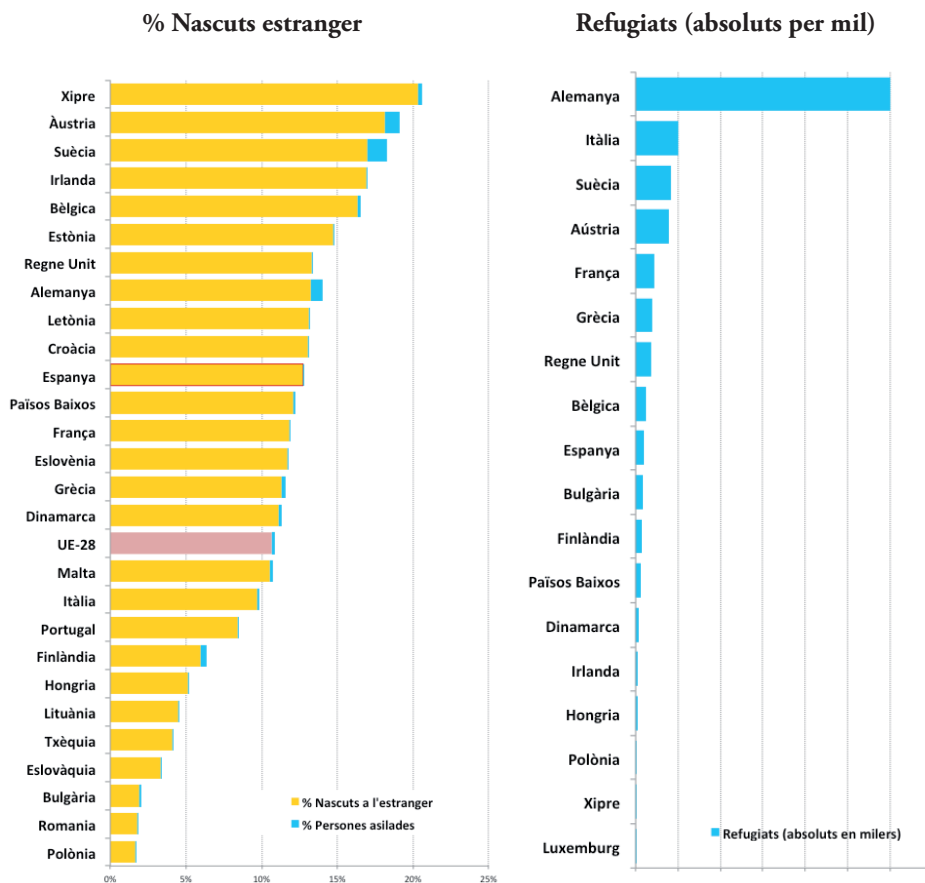

Font: Elaboració pròpia. Eurostat [*migr_pop3ctb*] [*migr_asypercentzm*]. Extret el 5.12.17

Si ens centrem en la crisi dels refugiats a la Unió Europea, per començar cal destacar que representen un percentatge mínim de la població total, i encara una proporció molt més baixa de la població nascuda a l'estranger en cadascun dels països europeus (fig. 2). Allà on assoleixen el major percentatge, com a Suècia, Àustria o Alemanya, només concentren l'1,3 %, el 0,9 % i el 0,7 % del total de les seves respectives poblacions. En nombres absoluts, dels 1,09 milions de refugiats residint a la UE en 2016, el 54,8 %, ho feien a Alemanya, on vivien 602.000, seguida de lluny per Itàlia amb el 9,1 %, amb prop de 100.000, Suècia amb un 7,6 % i 83.000 i Àustria amb 77.000, un 7,1%, mentre que Espanya tot just en tenia 20.340, l'1,9 % de tots els comptabilitzats a la UE, i un 0,04 % de la seva població. I malgrat que en nombre absoluts, Espanya amb gairebé 6 milions de nascuts a l'estranger ocupa el quart lloc compartit amb Itàlia, després d'Alemanya, Gran Bretanya o França, en nombres relatius, amb un 13 %, encara està més avall del rànquing, a l'onzena posició. No semblen justificades,

doncs, les reticències del Govern espanyol a fer-se càrrec de la quota assignada de 20.000 refugiats, dels quals a principis de 2017 no havia rebut ni un miler.

Figura 2. Població nascuda a l'estranger i refugiats a cada país de la UE-28, 2016

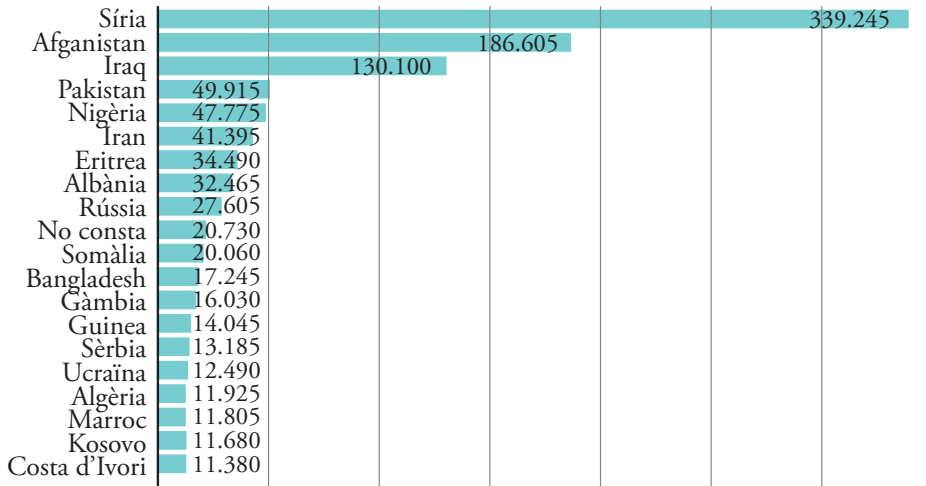

Font: Elaboració pròpia. Eurostat [*migr_pop3ctb*] [*migr_asypentzm*]. Extret el 5.12.17

Quins han estat els principals demandants d'asil l'any 2016 a la UE? Ho han estat els sirians, amb 339.000 sol·licituds que representaven el 27 % de les 1,3 milions inscrites aquell any (fig. 3), seguits pels 186.000 afganesos i 130.000 iraquians. Amb tot, aquestes dades van ser inferiors que les del 2015, quan, al pic de la crisi, els sirians van arribar a les 668.000 demandes. Però les estadístiques ens parlen també de la voluntat d'acollir-los. Segons les mateixes fonts d'Eurostat, la tramitació d'aquestes demandes ha estat mínima i, a sobre, el percentatge de denegacions ha estat elevadíssim. Espanya destaca en tots dos casos, essent un dels països que menys tramita (menys del 5 % anual) i que més en rebutja (el 96,1 %), alineant-se en aquesta trista estadística amb els països de l'Est i Portugal, a una distància incomparable d'Àustria, Alemanya o Bèlgica,

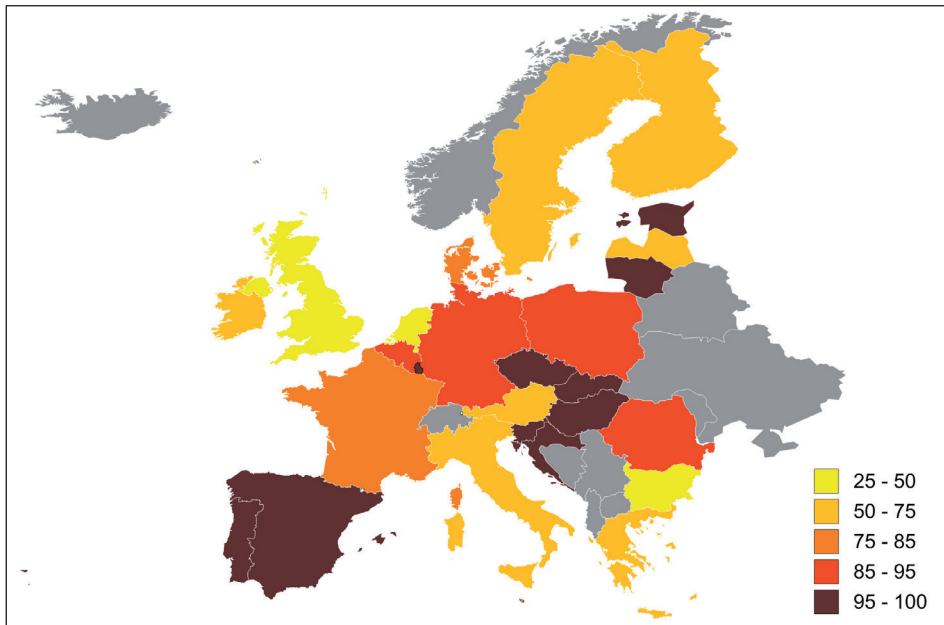
on si bé les denegacions se situen entre el 85 i el 95 %, en canvi el nombre de resolucions supera amb escreix les espanyoles (94.000 en el cas d'Alemanya contra 580 en el d'Espanya).

Figura 3. Principals nacionalitats dels demandants d'asil a la Unió Europea, 2016

Font: Elaboració pròpia. Eurostat [migr_pop3ctb] [migr_asypentzm]. Extret el 05.12.17

Figura 4. Percentatge de denegacions a les demandes d'asil, UE 2016

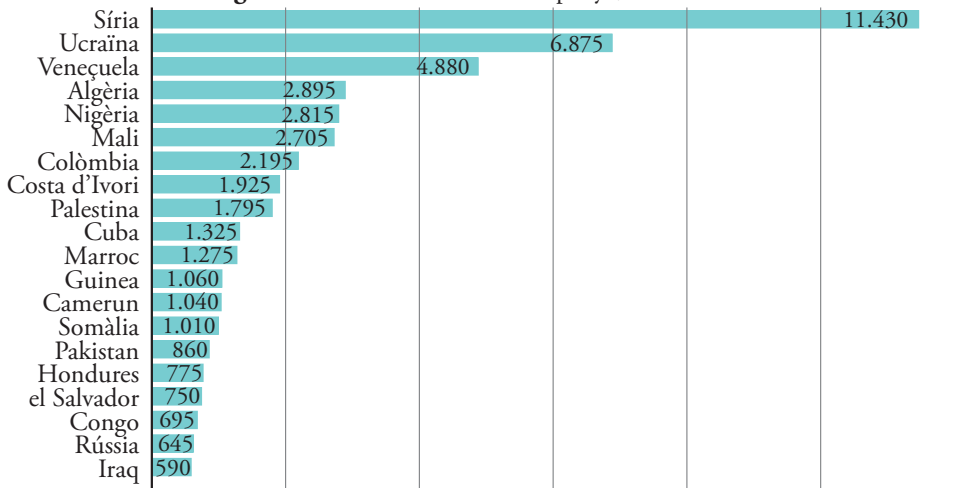

Font: Elaboració pròpia. Eurostat [migr_pop3ctb] [migr_asypentzm]. Extret el 05.12.17

Per últim, i específicament en el cas espanyol, quins són els principals països demandants d'asil? Si observem les sol·licituds acumulades des de 2008

a 2016 (fig. 5), veurem que es barregen els països amb conflictes bèl·lics recents –Síria o Ucraïna, amb 11.430 i 6.875 demandes respectivament, per exemple–, amb els que pateixen crisis polítiques notables –com Colòmbia, Cuba o Venèçuela–, i molts d'ells tenen comunitats d'immigrants ja fa temps assentades al país, com succeeix amb Nigèria, Mali o Pakistan. L'agregació temporal oculta, però, la successió dels orígens; així el 86 % dels demandants sirians s'ha donat els darrers dos anys, el mateix que passa amb els ucraïnesos.

Figura 5. Demandants d'asil a Espanya, 2008-2016

Font: Elaboració pròpia. Eurostat [*migr_pop3ctb*] [*migr_asypentzm*]. Extret el 05.12.17

3. Schengen i l'*Europa fortaleza*: la mercantilització del dret

3.1. Schengen, la política migratòria i la utopia neoliberal

La suspensió temporal del Tractat de Schengen i el tancament de fronteres nacionals, com en el seu moment es va donar entre la frontera italiana i francesa degut a la voluntat del govern francès de barrar el pas a milers de refugiats tunisians, l'abril de 2011, arran de la Primavera àrab, ha fet creure que el Tractat de Schengen sobre lliure circulació de persones i la idea de l'*Europa fortaleza* eren oposades. El missatge més difós és que l'anomenada "crisi dels refugiats" amenaçava l'espai Schengen.¹

En la constitució de la Comunitat Econòmica Europea, amb la signatura del Tractat de Roma de 1957, ja s'apuntava en l'article 3, que l'objectiu de la creació d'un mercat interior havia de plantejar-se l'eliminació dels obstacles a

1. L'espai Schengen està compost pels 28 països de la UE, menys Bulgària, Croàcia, Irlanda, Romania, el Regne Unit i Xipre, més els Estats de l'Associació Europea de Lliure Comerç (EFTA): Liechtenstein, Noruega i Suïssa.

la lliure circulació de persones, serveis i capitals. En conseqüència, una de les primeres activitats del Consell d'Europa en l'aprovació del reglament sobre la CEE, va ser pronunciar-se sobre la lliure circulació de persones (Reglaments de 1961 i 1964). Però no serà fins 1985, amb la signatura del tractat de Schengen, quan es va esbossar una política migratòria –qui podia moure's i qui no havia d'accedir a l'espai de lliure circulació–, que res tenia a veure amb el volum, direcció o característiques sociodemogràfiques de les migracions que aleshores estaven produint-se, i menys encara amb les que es precipitarien durant el nou mil·lenni. El disseny pretenia articular un mercat laboral unificat dins el somni neoliberal –ja enunciat per F. Hayek, el 1944–.²

Des de mitjans dels anys vuitanta, i especialment a partir de l'entrada en vigor de Schengen el 1995, s'orientà a transformar els fluxos existents a un ideal, tot impulsant: 1) el foment de l'arribada de migracions extracomunitàries limitada a l'alta qualificació, com a política d'atracció de talent; 2) l'incentiu del que anomenen "la mobilitat interna", per a la baixa qualificació, amb la pretensió que aquesta demanda fos en la seva major part acomplerta pels propis treballadors comunitaris; i 3) la limitació al màxim de la migració extracomunitària a programes de migració circular o estacional –en la que molts autors, com el demògraf Livi-Bacci (2012), han vist la voluntat d'estalviar-se els costos de la integració–.

Schengen està també a la base de la creació del que s'ha anomenat l'*Europa fortaleza* ja que la dissolució de les fronteres interiors va significar l'enfortiment de les exteriors, mitjançant una actuació coordinada de les policies dels diferents estats membres (Lasagabaster, 1996). Després de l'entrada en vigor del Tractat de Schengen i com a part de l'ordenació migratòria que significava, en 1990 se signà el Conveni de Dublín, que buscava homogeneïtzar les polítiques referents a l'asil, i que de fet significaren una evolució convergent de caràcter restrictiu, generalitzant la sospita que els immigrants econòmics utilitzaven el dret a l'asil fraudulentament per tal d'accedir amb més facilitat als diferents països de la Comunitat. S'associava la demanda d'asil amb la immigració irregular. Així, coincidint amb aquesta data, les concessions d'asil van començar a disminuir de forma dràstica a pràcticament la totalitat dels socis comunitaris, malgrat que, recordem, acabarien coexistint amb el conflicte de l'ex-Iugoslàvia. L'aplicació del Tractat de Dublín va comportar l'associació dels demandants d'asil a Eurodac –el banc d'empremtes digitals per al control del terrorisme–. Al 2003, el Tractat de Dublín II introduí el concepte de "readmissió", que significa fer responsables de l'asil els països on arriben els refugiats, determinats geogràficament –començant per Grècia i Itàlia–. Es tracta d'un procediment que busca forçar un major control per part dels països perifèrics de la Unió, i que en l'episodi dels refugiats de l'estiu de 2015 explica les reticències tant

2. Utilitzem la definició de neoliberal de l'historiador Daniel Stedman Jones (2012, p. 2) com: "la ideologia de mercat basada en la llibertat individual i un govern limitat que relaciona la llibertat humana a les accions que de forma racional es prenen per a benefici propi en el marc d'un mercat competitiu".

dels refugiats com d'alguns països a inscriure la seva entrada, quan aquests manifestament declaraven tenir com a objectiu Alemanya o Suècia (Solanes Corella, 2016). En 2013, l'entrada en vigor del nou reglament, Dublín III, ratificà aquests principis, malgrat proclamar que es prohibeix expressament les transferències de persones sol·licitants d'asil a estats membres on corrin el risc de rebre un "tracte inhumà o degradant".

La relació de la limitació d'asil amb la construcció d'una *Fortalesa Europa* es va fer evident a partir de l'aprovació del Tractat d'Amsterdam i del Consell Europeu de Tempere el 1999, que es proposava l'harmonització de les polítiques estatals tot adoptant un programa d'actuació comuna per al 2000-2005, batejat com el programa de la Haia, que s'articulava precisament al voltant del desenvolupament d'un sistema d'asil comú, al costat de la cooperació amb països tercers emissors de fluxos, el tracte just als nacionals de països tercers residents a la UE, i la gestió eficaç dels fluxos (Pinyol Jiménez, 2012). És així com l'externalització a països tercers va esdevenir la principal pràctica del control fronterer a canvi de compensacions sovint computades sota el capítol de cooperació al desenvolupament, o afavorint els seus nacionals en les migracions cap a la UE. Cal tenir present aquest precedent per a entendre el marc negociador amb Turquia, com a solució a la "crisi dels refugiats" el 2015. Fracassada la proposta de distribució de refugiats als diferents països de la Unió amb una política de quotes, pel refús i boicot dels governs europeus, els tecnòcrates de la UE, però també dels estats nacionals, han rebuscat en el fons de la caixa registradora neoliberal. El ventall de mesures ha anat des del copagament proposat als refugiats de les despeses derivades de llur manutenció –a Suïssa, a Dinamarca o als estats alemanys de Baviera i Baden-Wutemberg–, fins el bescanvi de suma zero (una entrada, una sortida) que en la pràctica ha portat a la pretensió d'accelerar l'expulsió d'immigrants en situació irregular (siguin treballadors o refugiats) per "encabir" als refugiats.

3.2. La crisi dels refugiats de 2015

La crisi migratòria de l'estiu de 2015, és també substancialment conseqüència de l'articulació política d'externalització, tant com del creixement de refugiats pròpiament dit (Ferrero i Pinyol, 2016). Les amenaces del president turc Recep Tayyip Erdogan, d'expulsar a la UE els 2,5 milions de desplaçats estimats del conflicte siriana residents a Turquia, es va saldar amb l'aprovació de la UE, el 3 de febrer de 2016, de 2,7 milions d'euros destinats a la contenció dels refugiats sirians. La negociació amb la UE, per part d'Erdogan, va tenir com a efecte l'escalada de la deriva totalitària i la impunitat amb què després de l'intent de cop d'estat de juliol de 2016 es va lliurar a la repressió interna. El 7 de març del mateix any, els representants de la UE fidels al principi de subcontractació del control de les fronteres, havien pactat amb el primer ministre turc Ahmed Davutoglu, la devolució a Turquia dels immigrants econòmics i dels refugiats

arribats a Grècia des d'aquest país –incloent-hi l'anomenada “devolució en calent”–, el bescanvi de refugiats sirians sobre la base que per cada siria retornat a Turquia, la UE es comprometia a allotjar-ne un altre, consignant implícitament l'expulsió d'aquells refugiats d'origen no siria, extremant la criminalització dels immigrants econòmics, restringint el perfil de “refugiat”, i delegant en Turquia l'impediment de la immigració internacional dirigida cap la UE, acceptant el compromís de demanda de visat als nacionals de països assenyalats com a sospitosos de ser emissors de fluxos dirigits a Europa. En contrapartida, l'Estat otomà rebria una substanciosa compensació econòmica doblant els fons previstos aleshores fins assolir els 6.000 milions d'euros, i obtenint la supressió de visats als seus ciutadans per a circular pels països de la UE, a més de la promesa d'accelerar l'entrada a la UE, i de comptar amb la permissivitat front a les seves aspiracions intervencionistes a la guerra de Síria, i a la vulneració dels drets humans en la política interior. Cal reconèixer que el pagament en concepte de gendarmeria ni tant sols cobreix les despeses que prèviament els refugiats sirians han representat per a Turquia (Nair, 2016). Aquesta solució comportà la conversió dels campaments de refugiats, la principal funció dels quals era el registre dels refugiats que arribaven a les costes gregues i la seva distribució, en centres –que s'anomenaran *Hotspots*– per a la classificació per tal de destriar els immigrants econòmics dels candidats al refugi, i procedir a la detenció i posterior deportació (Uriarte, 2016). El canvi de sentit, que va suposar de facto la militarització dels campaments, es va acompanyar d'accions per a foragitar les ONG. Progressivament els voluntaris van ser substituïts per policies i militars, destinats per la UE, en el que és també una mostra de desconfiança vers l'eficiència dels estats receptors –Itàlia i Grècia–, dels quals se sospita una certa laxitud (Rodier, 2017).

L'any 2016, l'informe sobre Riscs Globals del Fòrum Econòmic Mundial, recollien les anomenades “migracions involuntàries a gran escala”, com el risc global de més impacte i més plausible per a la propera dècada, barrejant els corrents originats per conflictes bèl·lics, els que es poden donar en el futur pel canvi climàtic i les migracions econòmiques (WEF, 2016). Un component destacat de la seva construcció com a risc global és la relació que poden tenir amb el terrorisme –connexió ja remarcada anteriorment (WEF, 2009)–, però aquest cop es vincula a la manca d'integració en les societats europees. Si tenim en compte la gran influència d'aquests informes presentats a la reunió anual de Davos sobre els governs i les corporacions, no deixa de ser significatiu l'esforç que es fa per a lliurar arguments en favor de l'acollida de refugiats pensant tant en Turquia com en els països de la UE. Així, es lloen els beneficis que poden reportar les poblacions desplaçades, tant per als països on es troben en trànsit –incentivant la demanda, activant el comerç internacional, incrementant els fluxos monetaris mitjançant les remeses, o potenciant l'ús de noves tecnologies–, com per als d'acollida, com a suplement de població en edat activa per compensar l'envelliment.

La crisi s'ha saldat amb una aclaparadora manifestació de feblesa: convertint els refugiats en el taló d'Aquil·les de la política comunitària. Aquesta feblesa està essent explotada per règims autoritaris com el turc, a partir d'unes negociacions que posen de manifest la dependència que hi té la UE. Assistint alhora a un preocupant efecte dòmino, tant en el tancament de les fronteres interiors dels països de la UE, com en la vulnerabilitat de les exteriors, un cop es blindava el flanc oriental. Itàlia i Espanya ja s'han precipitat a augurar que es convertiran en el proper objectiu de les màfies que trafiquen amb immigrants i refugiats. D'aleshores ençà, ACNUR calculava que l'any 2016 s'havien produït com a mínim 5.000 morts a la Mediterrània, retornant a la part central el tràfic més important. Tampoc no han mancat els assalts massius a les tanques espanyoles de Ceuta i Melilla, durant el mes de febrer de 2017 –tot i que, propiciades pel govern marroquí com a mesura de pressió en la negociació d'un nou tractat dels acords de pesca i agricultura entre el Marroc i la UE–. La reunió de Malta, celebrada el 3 de febrer de 2017 pel Consell d'Europa per a tractar la política migratòria respecte a la ruta de la Mediterrània Central per tal de respondre a aquesta esperada i temuda reactivació, va reincidir clamorosament en el principi de l'externalització del control de fronteres, amb la preocupant decisió de fer de l'estat fallit de Líbia el principal soci i garant de la contenció de fluxos procedents d'aquesta àrea geogràfica. Tot en nom de construir la resiliència de la política migratòria comunitària de cara a futures crisis (European Council, 2017).

3.3. Populismes xenòfobs i política migratòria comunitària

Un dels efectes de la crisi dels refugiats ha estat el qüestionament retrospectiu de l'acceptació de la candidatura dels països de l'Est. Destaca en aquest rebuig la utilització de la retòrica populista i xenòfoba, amb el president d'Hongria Viktor Orbán al capdavant. Però també se'n fa responsable a les classes mitjanes i populars dels països occidentals, el vot de les quals ha fet pujar els partits d'extrema dreta i euroescèptics. Populisme que, en part –com defensa Wendy Brown (2015a)–, pot interpretar-se com l'expressió del desig popular de la restauració del poder i de la protecció sobirana, que són amenaçats a mesura que l'Estat es veu transformat per la globalització. La solució, s'argumenta, és "més Europa", concepte entès com acceleració de la cessió de sobirania dels estats membres a la UE. Aquesta és una interpretació que cau de ple en l'ortodòxia neoliberal on, a la fi, sembla que s'estableix el consens que el risc no són tant les migracions com la seva mala gestió, les reaccions proteccionistes dels diferents estats reactius davant la pressió que pot exercir el seu electorat, essent incapaços d'aplicar fins al final l'ideari neoliberal. Aquesta seria la postura defensada, per exemple, per Ian Goldin (2011), director de la Martin School d'Oxford, que a més es va fer càrrec dels informes sobre Riscos Globals publicats pel Fòrum Econòmic Mundial a partir de 2012. Goldin defensa la necessitat de construir

un "lideratge mundial" capaç d'imposar una agenda liberal que garanteixi la prioritat de la lliure circulació sobre els interessos "nacionals".

Al creixement dels vots de la dreta radical arreu d'Europa, no només als països de l'Est, se li ha contraposat l'augment també dels vots a partits d'esquerra renovada i a l'autoorganització. El resultat, doncs, ha estat la polarització, no la legitimació d'una deriva antidemocràtica alimentada per la inoperància política europea. És una errada buscar el dèficit democràtic i l'auge de la xenofòbia a diferents països de la UE en la idiosincràsia i història recent d'aquests, com sovint es fa frívolament amb els països de l'est d'Europa o la pròpia Alemanya. Més valdria interpretar aquesta situació com la reacció a l'aplicació de les mesures d'ajustament econòmic i l'adopció de polítiques neoliberals, que inclouen el desmantellament del sistema de cobertura sanitària o l'ajut a l'habitatge, entre altres ajuts socials, i empobriren a amplis sectors de la població, tot explicant l'auge del populisme i del menyspreu per la democràcia liberal. Totes elles requisit *sine qua non*, per al seu ingrés a la UE, essent un primer resultat l'expulsió de població. Recordem de pas, que l'emigració massiva originada en aquest procés i dirigida, entre altres indrets, al Regne Unit, va nodrir els arguments del Brexit (Coleman, 2017), i que malgrat que aquest es va situar sempre fora de l'Espai Schengen, parla de les contradiccions i dificultats de la formació d'un mercat laboral unificat mobilitzant els treballadors dels països de la UE.

Per descomptat que a tots els països europeus on han pujat les formacions de dreta radical podem trobar un passat vergonyant al qual remetre'ns, amb episodis de racisme, xenofòbia o moviments feixistes rampants. Però primer hauríem de subratllar que, malgrat el seu nacionalisme i la retòrica antiglobalització, els agrada presentar-se com a transnacionals. Segon, que mai posen en qüestió el liberalisme econòmic ni presenten una alternativa en aquest camp. I tercer, que la majoria d'ells han fet un esforç per distanciar-se del passat feixista, i en tot cas han abandonat la retòrica antiburguesa dels anys trenta (Norris, 2009). Però sobretot hauríem d'insistir que en la majoria d'ells, aquests episodis van estar també lligats a les crisis de creixement del capitalisme, i la seva necessitat d'esclafar la resistència de les classes populars, sigui l'Alemanya nazi i el crac del 29, sigui el creixement del Front Nacional a França, a partir dels anys 70, retroalimentant-se de la independència d'Algèria.

4. Una furtiva llàgrima: la mobilització emotiva

4.1. "Postveritat" en la crisi dels refugiats: entre la por i la compassió

A finals del 2016, l'entrada i l'elecció de "postveritat", com a mot de l'any pel diccionari Oxford, definida com: "relatiu o denotant circumstàncies en les quals els fets objectius tenen menys influència en conformar l'opinió pública que les crides a les emocions o a les creences personals" (Oxford Dictionary, 2016), ha desencadenat un esclat d'articles i d'estudis reivindicant la importància

del poder mobilitzador de les emocions en la construcció del discurs polític. A part de la carrera fulgurant del concepte, que sembla dur inevitablement a la banalització, amb l'etiquetatge de "postveritat" de qualsevol manipulació o falsedat en el discurs polític amb vocació d'alterar la realitat –ras i curt, de qualsevol mentida pública–, es pot prendre aquesta acceptació del neologisme i la ràpida popularitat assolida, no com el punt de partida, sinó com la culminació d'un llarg procés epistemològic sobre les emocions en la mobilització social i la seva relació amb la veritat. Procés que va des del desdeny de les emocions eclipsades pel concepte de "racionalitat" (econòmica) com a motor de les accions humanes en la societat de mercat i el seu confinament a l'àmbit familiar i privat (Heller, 1979), fins a la valorització de les emocions com a part constitutiva de la presa de decisions en la societat del risc (Brown, 2015b), especialment en la capacitat d'anticipar el futur o enfrontar-se al que, per definició, no només ens és desconegut, sinó que no es pot saber.

L'extensió de la postveritat no hauria estat possible sense l'esvaïment de la línia divisòria entre veritat factual i les opinions, que Hanna Arendt (2017) veia com una de les moltes variants que la mentida pot assumir, com a forma d'acció, element bàsic de la política. La transformació de les veritats incòmodes en opinions permet, al seu torn, l'elevació de falsedats manifestes al mateix rang. La mutació en el paper de les emocions en la conformació de la subjectivitat ha estat paral·lela a la convergència, durant els darrers trenta anys, de l'auge del màrqueting i l'extensió de les noves tecnologies (també en l'àmbit de la comunicació), incloent-hi la generació del *big data*, el canvi de la política de comunicació i la consolidació del neoliberalisme. Totes aquestes tendències han propiciat la creació de poblacions corresponents a mercats segmentats a les quals es dirigiran missatges polítics diferents i conformats a les seves característiques. Segons autors com Joyce Harsin (2015), s'estaria culminant una transformació en el règim de veritat, com el va definir Michel Foucault (2001, p. 158-159):

"El tipus de discurs que a cada societat funciona com veritable, els mecanismes i les instàncies que permeten distingir els enunciats veritables dels falsos, la manera de sancionar uns i altres, les tècniques i els procediments que són valorats per la obtenció d'aquella veritat; l'estatut d'aquells que tenen la responsabilitat de decidir allò que funciona com veritat".

L'anomenat *storytelling*, la pràctica narrativa orientada a imposar idees, generar sentit i controlar conductes, que ha esdevingut essencial en la governabilitat implantada pel neoliberalisme (Salmon, 2008), i la mercantilització de les pròpies emocions, han jugat un paper essencial també en la legitimació d'una política que necessitava fabricar constantment una narrativa plausible, a mesura que es feia més gran el divorci entre la gestió migratòria de la UE i la realitat que provava de subvertir. Si ens cenyim a la utilització de les emocions en la construcció de discursos amb finalitats mobilitzadores al voltant de la migració procedent de la frontera mediterrània i a la crisi de refugiats de 2015, haurem de concloure que la por, d'una banda, i la compassió, d'un altra, han

estat els dos sentiments que han ocupat els extrems oposats del discurs polític i mediàtic. Tots dos, no obstant, travessats pel sentiment de pertinença, cabdal per entendre els processos de construcció de la identitat (Guibernau, 2017) que estaven sotmesos a una gran tensió precisament per l'impacte que l'acceleració de les migracions i la diversitat resultant de la globalització estaven produint en la reproducció demogràfica i social.

El discurs de la por s'ha acompanyat i ha estat reforçat per la conversió mediàtica dels refugiats com una amenaça a la seguretat (Limón López i Fernández de Mosteyrin, 2016). Ha reforçat la sensació de setge, indispensable per fer acceptable la Fortalesa Europa –que en els termes utilitzats per Giorgio Agamben (2004) ha facilitat la imposició d'un estat d'excepció permanent, convertint l'excepció en regla–, i que ha anat creixent a mesura que ho feia l'activitat terrorista. Alhora es connecta amb el sentiment de pertinença, en reforçar el sentit de comunitat assetjada davant d'un *altre* sempre amenaçador, aquí utilitzat per legitimar el discurs de les restriccions migratòries, juntament amb l'argument dels límits de la capacitat d'acollida de la UE. La crida a la compassió ha cercat, al contrari, una identificació amb els refugiats, sobre la base de la pertinença a una mateixa comunitat. Aquesta és el vessant que més ens interessa i que volem esbossar en el proper apartat.

4.2. La política del peluixos: substitució mediàtica

Per comprendre el desenvolupament d'una progressiva empatia amb els refugiats, atiant la compassió, analitzarem la repercussió d'algunes de les imatges que es varen fer virals el mateix estiu de 2015, il·lustrant perfectament aquest procés impulsat pels mitjans de comunicació. El cadàver del menut Aylan a la costa de l'illa de Kos, el 2 de setembre d'aquell any, significà el detonant per diverses raons. La primera, perquè es va haver d'esperar a veure la imatge d'un infant exànim per a mobilitzar massivament una opinió pública que semblava immunitzada front a la mort de tots els infants i adults d'ambdós sexes que havien precedit aquesta instantània durant anys de forma escandalosa. Segon, perquè aquest nen, de cognom Kurdi, era un dels fills d'una família de refugiats kurds que havien fugit de la ciutat de Kobane, destruïda gràcies a l'apatia del govern turc que contempla l'aniquilació dels seus enemics kurds a l'altra banda de les seves fronteres, com el treball de neteja ètnica desitjat per controlar i sotmetre la seva pròpia població. Sense parlar de com puguin ser de marginats aquests mateixos refugiats al seu territori pel fet de ser kurds. Aquesta història, però, és silenciada, per incòmoda, per no incomodar a un d'aquests estats, vist com a soci preferent per la UE i que no fa més que cobrar-se el seu paper de ca Cèrber en els fluxos migratoris.

Com hem avançat, només el sentiment de pertinença pot explicar l'impacte que va assolir aquesta instantània. La categorització dels refugiats sirians com a *iguals* o, com a mínim, com a víctimes que mouen a la compassió, s'ha donat

sobre la identificació amb les classes mitjanes (Rodier, 2017), a diferència dels migrants econòmics subsaharians o d'altres contrades, per als quals el fenotip, començant pel color de la pell, actua de marcador de classe. Les primeres cròniques de la crisi, destacaven la utilització de mòbil i targeta de crèdit, així com el seu nivell d'instrucció, lligat a la fluïdesa d'alguns d'ells en la llengua anglesa, a part de les xifres cada vegada més astronòmiques que havien de pagar als "facilitadors" (que pujaven de forma directament proporcional a les dificultats imposades pels Estats i la UE).

La segona imatge és la d'una cooperant regalant un peluix a un marrec refugiat a la seva arribada a Munic. Imatge emblemàtica, en companyia d'altres moltes persones que commogudes acudiren a rebre amb peluixos els primers refugiats. D'aquesta manera s'assumia la substitució de la política pública gestora de la immigració per la filantropia –amb l'obligada imatge femenina–, posada en mans de la bona voluntat de la ciutadania. A aquesta imatge solidària se li contraposa la puntada de peu que la periodista Petra Lazlo ventà a uns infants que intentaven creuar la frontera hongaresa de la mà del seu pare, el 9 de setembre de 2015. Abans de finalitzar aquest mateix mes, saltà la notícia que la família objecte d'aquesta agressió ja havia rebut l'estatut d'asil i residia a Getafe, mentre el Govern espanyol seguia remugant per la quota de refugiats que en principi li havia sigut assignada –i mai satisfeta–, i mantenia en el purgatori a la majoria dels refugiats sirians que feia mesos, o anys, que havien sol·licitat asil. Durant l'any 2015 i fins a mitjans del 2016, Espanya solament havia acollit 18 refugiats sirians, en una vergonyosa reedició del mesquí paper jugat durant la guerra dels Balcans.

Apel·lar a les emocions ha buscat provocar la indignació mitjançant imatges que ens commouen i promouen la compassió. Aquesta emotivitat pot eclipsar l'anàlisi crítica de la situació. Como assenyala Michel Lacroix (2001), l'emoció com agent mobilitzador comprèn dos perills evidents: 1) consagrar la inhibició de l'Estat (i de la UE) i assentar el paper derivatiu cap a les ONG i el voluntariat; i 2) solidificar-se com a reflex narcisista de l'autocompassió, limitant-se a ser un gest compensatori, de l'angoixa egòtica. La subsidiarietat de les ONG, quan no la indústria de la migració (Gammeltoft-Hansen i Nyberg Sorensen, 2011), dins o fora de la legalitat, han afavorit que les decisions que s'haurien d'haver-se pres en el camp estricte de la racionalitat es vegin impulsades a cop d'escenificació mediàtica, guiant el públic per l'emotivitat. Ha estat l'absència d'una regulació basada en la justícia social la que ha propiciat aquest protagonisme de l'emotivitat. Així, a la demanda d'asil i refugi, per la destrucció dels espais socials i materials on vivien els refugiats –amb la complicitat o la passivitat de la UE– i al desig d'escapar de la pobresa, amb el repartiment desigual promogut per la geopolítica hereva del colonialisme europeu, es respon amb peluixos.

La població europea s'ha mostrat disposada a mobilitzar-se allà on els seus dirigents, en el millor dels casos, s'han inclinat per una passivitat criminal. Fins i tot en els estats on la gesticulació autoritària ha monopolitzat la reacció

a la crisi dels refugiats, s'ha pogut constatar la solidaritat popular. Passat el punt àlgid de la crisi, les imatges van perdre força, per la pròpia volatilitat del consum emocional, però també perquè el discurs del terror s'emparà per complet del tema, després dels rumors sobre la trobada d'un passaport sirianès prop de l'escenari on es va produir els atemptats de París del 13 de novembre de 2015 (discoteca Bataclan, terrasses de bars adjacents i Estadi de França), fet que va justificar la declaració de l'estat d'emergència a França i la reintroducció del control de fronteres amb el seus veïns el desembre del mateix any (Guild, 2016). A aquesta troballa que vinculà terrorisme i refugi, es van afegir els fets del cap d'any de Colònia (amb rèpliques a altres ciutats alemanyes i sueques), d'agressions sexuals i robatoris col·lectius a dones per part de persones identificades com a "immigrants".

5. Conclusions: el plec thanatopolític i la crisi dels refugiats

El 15 de març de 2016, es va publicar un article d'opinió de José María Mena, exfiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, a *El País*, sobre l'imminent acord entre Turquia i la UE sobre els refugiats, en el qual mantenia, referint-s'hi, que:

“Tècnicament, jurídicament, no és un genocidi, perquè no existeix una intenció directa d'extermini, que seria indispensable per a denunciar davant el Tribunal Penal Internacional els signants del preacord del 7 de març. Però hi ha una relació de causalitat directa entre la traïdoria i freda insolidaritat dels governants europeus i els milers de sofriments i morts. Aquestes pesen igual que un genocidi”.

Potser no es pot considerar un genocidi, però sí una prova clara de la preeminència que està prenent el plec thanatopolític el segle XXI. Utilitzem la metàfora del “plec” aplicada per Guilles Deleuze (2015) a la teoria del jo de Michel Foucault, a la duplicitat d'estar dins i fora, de ser alhora ontològica i epistemològica, i de referir-se per igual a la pràctica i a la seva problematització (Probyn, 1992). En aquest cas responem a la doble cara del poder en incloure biopolítica i thanatopolítica. La thanatopolítica –política de la mort, del grec *thanatos*–, entesa com un mecanisme destructor de la vida humana consentit o arbitrat per l'estat, que la té sota la seva protecció (Fernández Vitores, 2015), sempre ha estat present com a temptació i recurs de la biopolítica. Fet ja assenyalat pel filòsof italià Roberto Esposito (2011), com ens recorda Laura Bazzicapulo (2016): la thanatopolítica ens redirigeix a la presència de la violència en la decisió sobirana sobre la mort, allà on la biopolítica s'afanya en la protecció i l'augment de la vida. En aquest nou mil·lenni, el desplaçament resulta evident. La trobem en el camp de la categorització i les decisions que es prenen sobre les migracions, i de forma flagrant en la impassibilitat adoptada davant de les morts que provoquen les polítiques migratòries basades en el càlcul mercantil,

luctuós si ens referim a la Mediterrània, però també a la frontera de Mèxic amb els Estats Units.

El paisatge de la redundància, com proposava Don Mitchell (2009) a propòsit del cementiri de Holtville (Califòrnia), on se sepulsen els immigrants indocumentats que moren en l'intent de travessar la frontera, amb les seves interminables fileres de creus anònimes, no deixa de ser la silenciosa contrapartida de l'abundància generada en la competència. L'ampliació del mur entre els dos països, a sobre d'un suculent negoci per a les empreses beneficiàries i de la revitalització de l'ocupació, se sustenta sobre aquest *apartheid* que justifica la mort més que previsible com aliena a l'acció política. La indústria de l'*apartheid* generada per aquesta política acaba constituint-se en *lobby*; ho hem vist en la defensa de la fabricació de *concertines* en nom del desenvolupament de la regió de Màlaga, castigada per l'atur, però a molt més gran escala ho estem constatant en el negoci generat per la construcció del mur promesa pel nou president dels Estats Units, Donald Trump, des de les cimenteres fins a les indústries d'alta tecnologia aplicades a la vigilància (desplegament de sensors i drons) derivades de la indústria militar. La thanatopolítica és producte de la racionalitat econòmica, no de la follia.

L'acceptabilitat del desplaçament de la bio a la thanatopolítica aplicada a la immigració i el refugi, ha necessitat de la postveritat del relat conformat per *think tanks* neoliberals com els de Davos, i aplicat sense miraments per la burocràcia comunitària. En aquesta substitució de la veritat ha estat fonamental el càlcul de riscos, on el judici de la realitat es veu suplantat per l'evidència matemàtica del model i que actua com a forma d'autoengany. Perquè això fos possible ha estat essencial controlar i dirigir la producció científica (l'estadística com a producció de realitat), orientant-la, no cap a la recerca de la veritat, sinó de la confirmació de les decisions polítiques que enforteixen el mercat. El sistema d'avaluació dels principals projectes de recerca I+D, els de l'horitzó 2020, es mouen dins aquest paradigma autoalimentat. Per altra banda, aquesta tendència ha convergit amb l'auge de la dreta radical, el paper més important de la qual ha estat fer assumir a la dreta tradicional i a sectors afins les tesis culturalistes i xenòfobes que aplanen el camí per a l'acceptació de la thanatopolítica en matèria de migracions.

Endebades buscarem el decret, la declaració oberta de la lluita contra el refugiat, contra l'immigrant irregular. Les embarcacions del Frontex i les hipotètiques accions armades segueixen virtualment dirigint-se contra "els traficants". I amb tot, de quina manera caldrà considerar els CIE, i els camps de refugiats on es divideix la població entre els que seran acollits i els que seran expulsats, o els que romandran en uns llimbs d'incertesa? En aquest context, el recurs a la Llei, pot aparèixer com a inútil. Altrament, com explicar que l'auxili als naufrags constitueixi una infracció, més enllà d'una frontera marítima? Com justificar l'acusació de tràfic d'éssers humans als bombers sevillans voluntaris, per part de la fiscalia grega, el 14 de gener de 2016?

Bibliografia

- AGAMBEN, Giorgio (1998). *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- (2004). *Estado de excepción. Homo sacer II, 1*. València: Pre-textos.
- APPADURAI, Arjun (2015). *The Future as a Cultural Fact: Essays on the Global Condition*. Londres: Verso.
- ARENDT, Hannah (2017). *Verdad y mentira en la política*. Barcelona: Página Indómita.
- ARANGO, Joaquín; Ramón MAHÍA; David MOYA MALAPEIRA; Elena SÁNCHEZ-MONTIJANO (2016). “Introducción: el año de los refugiados”, dins: J. ARANGO *et al.* [ed.]. *El año de los refugiados. Anuario CIDOB de la inmigración*. Barcelona: CIDOB, p. 30-55.
- BAUMAN, Zygmunt (2003). *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity Press.
- BAZZICALUPO, Laura (2016). *Biopolítica. Un mapa conceptual*. Santa Cruz de Tenerife: Editorial Melusina.
- BROWN, Wendy (2015a). *Estados amurallados, soberanía en declive*. Barcelona: Herder.
- (2015b). *Undoing the Demos. Neoliberalism's Stealth Revolution*. Nova York: Zone books.
- COLEMAN, David (2016). “A demographic rationale for Brexit”. *Population and Development Review*, núm. 42 (4), p. 681-692.
- COMISIÓN EUROPEA (2015). *Comunicación de la Comisión Europea al Parlamento europeo y al Consejo. Octavo informe bianual sobre el funcionamiento del espacio Schengen*. 1, mayo, 2015. Estrasburgo: COM (15.12.2015) 675 final.
- DELEUZE, Gilles (2015). *La subjetivación. Curso sobre Foucault III*. Buenos Aires: Cactus.
- DOMINGO, Andreu (2008). *Descenso literario a los infiernos demográficos*. Barcelona: Anagrama.
- (2015). “Migration as a Global Risk: The World Economic Forum and Neoliberal Discourse on Demography”. *Journal Quetelet*, núm. 3 (1), p. 97-117.
- ESPOSITO, Roberto (2011). *Bíos. Biopolítica y filosofía*. Buenos Aires: Amorrortu.
- EUROPEAN COUNCIL (2017). “Malta Declaration by the members of the European Council on the external aspects of migration: addressing the Central Mediterranean route”. Press Release, 43/17 03/02/2017.
- FERNÁNDEZ VÍTORES, Raúl (2015). *Tanatopolítica. Opúsculo sobre los dispositivos humanos posmodernos*. Madrid: Páginas de espuma.
- FERRERO TURRIÓN, Ruth; Gemma PINYOL JIMÉNEZ (2016). “La mal llamada “crisis de los refugiados” en Europa: crisis, impactos y retos para la política de inmigración y asilo en la Unión Europea”. *Documentación Social, La crisis de los refugiados: ¿el naufragio de Europa?*, núm. 180, p. 49-69.
- FOUCAULT, Michel (1976). “Bio-histoire et bio-politique”, dins: M. FOUCAULT (2001). *Dits et écrits II, 1954–1988*. París: Quarto, Gallimard, p. 95-96.
- (1978). *Historia de la sexualidad I. La voluntad de saber*. Madrid: Siglo XXI [1976].
- (2001). “Entretien a Michel Foucault, réalisé par A. Fontana et P. Pasquino, en juin 1976”, dins: *Dits et écrits II, 1976-1988*. París: Gallimard, p. 158-159 [1977].
- GAMMELTOFT-HANSEN, Thomas; Ninna NYBERG SORENSEN (2011). *The Migration industry and the Commercialization of International Migration*. London, Routledge.
- GOLDIN, Ian (2011). *Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future*, Princeton: Princeton University Press.
- GONZÁLEZ ENRIQUEZ, Carmen (2015). “La crisis de los refugiados y la respuesta europea”. *ARI 67/2015*, Real Instituto Elcano.
- GUIBERNAU, Montserrat (2017). *Identidad. Pertenencia, solidaridad y libertad en las sociedades modernas*. Madrid: Editorial Trotta.
- GUILD, Elspeth (2016). “Seguridad, terrorismo y asilo en el Espacio Schengen”, dins: J. ARANGO *et al.* [ed.]. *El año de los refugiados. Anuario CIDOB de la inmigración*. Barcelona: CIDOB, p. 59-78.

- HARSIN, Jayson (2015). "Regimes of Posttruth, Postpolitics, and Attention Economies". *Communication, Culture & Critique*, núm. 8 (2), p. 327-333.
- HAYEK, Friedrich A. von (2015). *Camino de servidumbre*. Madrid: Alianza Editorial [1944].
- HELLER, Agnes (1979). *Teoría de los sentimientos*. Barcelona: Fontanamara.
- LACROIX, Michel (2005). *El culte a l'emoció. Atrapats en un món d'emocions sense sentiments*. Barcelona: Edicions La Campana.
- LASAGABASTER HERRARTE, Iñaki (1996). "Ciudadanía y tratado de Schengen: Naturaleza jurídica de las disposiciones del Comité Ejecutivo". *Revista de Instituciones Europeas*, núm. 23, p. 33-64.
- LIMÓN LÓPEZ, Pedro; Laura FERNÁNDEZ DE MOSTEYRIN (2016). "De los valores civilizatorios a las fronteras del miedo la conversión mediática de los refugiados en un problema para la seguridad europea". *Documentación Social, La crisis de los refugiados: ¿el naufragio de Europa?*, núm. 180, p. 111-126.
- LIVI-BACCI, Massimo (2012). *Breve Historia de las migraciones*. Madrid: Alianza Editorial.
- MBEMBE, Achille (2011). *Necropolítica*. Santa Cruz de Tenerife: Melusina.
- MENA, José M. (2016). "Genocidio passivo". *El País, Cataluña*, 15 de març.
- NAÏR, S. (2016). *Refugiados. Frente a la catástrofe humanitaria, una solución real*. Barcelona: Crítica.
- NAÏR, Sami; F. Javier de LUCAS (2016). "Refugio e inmigración". *Pensamiento crítico*. <http://www.pensamientocritico.org/samnai0216.html>
- NORRIS, Pippa (2009). *Derecha radical. Votantes y partidos políticos en el mercado electoral*. Madrid: Akal.
- PINYOL JIMÉNEZ, Gemma (2012). "¿Una oportunidad perdida? La construcción de un escenario euroafricano de migraciones y su impacto en las fronteras exteriores de la Unión Europea", dins: Ricard ZAPATA-BARRERO; Xavier FERRER-GALLARDO [ed.]. *Fronteras en movimiento. Migraciones hacia la Unión Europea en el contexto Mediterráneo*. Bellaterra: Ediciones Bellaterra, p. 255-280.
- PROBYN, Elspeth (1992). "Technologizing the Self: A Future Anterior for Cultural Studies", dins: Lawrence GROSSBERG; Cary NELSON; Paula TREICHLER [ed.]. *Cultural Studies*. New York, Londres: Routledge, p. 501-511.
- RODIER, Claire (2017). *Migrantes y refugiados. Respuesta a las inquietudes sociales*. Barcelona: Servei de publicacions de la Fundació Apip-Acam: Editorial Hacer.
- SALMON, Christian (2008). *Storytelling. La máquina de fabricar historias y formatear mentes*. Barcelona: Ediciones Península.
- SASSEN, Saskia (2014). *Expulsions: Brutality and complexity in the Global Economy*. Harvard: Harvard College.
- SOLANES CORELLA, Ángeles (2016). "Entre Schengen y Dublín: reivindicar el asilo como un derecho de la Unión Europea". *Documentación Social, La crisis de los refugiados: ¿el naufragio de Europa?*, núm. 180, p. 149-166.
- STEDMAN JONES, Daniel (2012). *Masters of the Universe. Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2016). *World Population Prospects: The 2016 Revision*, DVD Edition.
- UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (2016). *Global Trends. Forced Displacement in 2015*. Ginebra: UNHCR.
- URIARTE, Nacho (2016). "El reasentamiento de refugiados como instrumento de protección internacional y de responsabilidad compartida. El drama de Siria". *Documentación Social, La crisis de los refugiados: ¿el naufragio de Europa?*, núm. 180, p. 111-126.
- WORLD ECONOMIC FORUM (2009). *Global Risks, 2009*. Ginebra: World Economic Forum.
- (2016). *Global Risks, 2016*. Ginebra: World Economic Forum.